

Kiba
Lumberg

Černý motýl

KIBA
LUMBERG

Kiba Lumberg

ČERNÝ
MOTÝL

MUSTA*
PEIRHOIVEN

KHER

*Přeložila
Viola Parente-Čapková*

Od máminy smrti uplynuly už čtyři roky. Neopustila mě, svoji dceru, nosím ji v sobě a vídám ji ve snu. Jsem tady a čas splétá vzpomínky, okamžiky, události, nálady, představy. Život je velký dům, nebe až po střechu. Naše duše je klíč ke dveřím, které se otevrou, jen když máme sílu do nich strčit. Moje dětství, tak si je pamatuju...

1. část SIRIDI HIRAI

část

1.

Mým prokletím i požehnáním je to, že jsem se narodila jako Romka. Doma jsem ve velkém dřevěném domě, kde je spousta dveří a spousta romských rodin. Byty jsou malé, na jednu rodinu připadá jen jedna místnost nebo pokoj a kuchyň. Našemu domu se říká Smrdihrad. Připomíná starý šedivý vrak lodi, zchátralý ostrůvek uprostřed města, kde slušní lidé nemají co pohledávat. Podlouhlá stavba trčí vysoko na svahu a dole hučí auta na východ a na západ.

Země je tu zčernalá a udupaná na kámen. Děti jsou zvyklé vykonávat velkou potřebu všude po dvoře. Romové se živí prodejem kořalky a ručních prací. Ženy tahají v plechových kýblech vodu ze vzdálené studny. Rodiny jsou početné a velké prádlo je pořádná dřina, po dlouhém dnu u valchy bývají ženské večer úplně utahané. Rvačky jsou na denním pořádku. Když chlapi pijou, posedne je běs a začnou měřit síly. Hodně romských mužů umírá na ránu nožem.

Za Smrdihradem začíná písková cesta, na jedné straně je hřbitov a na druhé žijou bílí. Je mi divné, že si bílí troufají bydlet tak blízko hřbitova. V jednom domě bydlí *deulikaano* neboli věřící, matka s dcerou. Paní Tuulikki chybí tři prsty. Dcera je moc hodná, učí mě zpívat duchovní písně. Paní mi v prostorném čistém obýváku předčítá noviny. V novinách jsou obrázky ráje, na kterých se zvířata a lidé přátelí. Někdy mě vezmou zpívat na betanskou slavnost, a nakonec mi dají pytlík naditý kousky bábovky od pekaře. Odvážila jsem se k nim mnohokrát, i když se bojím pahýlů na ruce paní Tuulikki.

Na svahu pod Smrdihradem je sklep, kde jsou rozbité láhve a rezavý šrot. V koutech sklepa je šero, ráda tam pozoruju hmyz. Houpu se ze strany na stranu, tleskám a někdy se ukolíbám k spánku. Ve snu se vznáším ve vesmíru a mraky si se mnou pohrávají jako s peříčkem. Kolem mě se jako balonky míhají rozšklebené zetlelé lidské obličejce. Mám zaťaté pěsti a pokrčené nohy a pokouším se nedívat se kolem sebe, protože všechno je tak velké a rozvlněné. Ale i se zavřenýma očima vidím pořád stejný vír. Bojím se, že už nenajdu povrch země, že se budu navždycky vznášet v prázdnotě vesmírného stavu beztíže.

2.

Obdivuju máminu sílu a odvahu. Je malá a zavalitá, ale svalnaté paže prozrazují, že má pořádnou páru. Jednou, když jsem šla domů, uviděla jsem ji, jak snožmo skáče uprostřed pískové cesty, jak si vyhrnuje rukávy až k loktům a funí. Všimla jsem si, že austin paní Tuulikki je ve škarpě. Máma došla k autu, chytla ho zepředu a s pořádným zaryčením je vytáhla na cestu.

Jako dvanáctiletá šla máma na statek Herrala dojit krávy a vařit panstvu. Tam se naučila číst. Pak pracovala jako telefonistka a servírka, mluvila finskou švédštinou a o romské zvyky se moc nestarala. Vštípili jí je až v době, kdy potkala tátu.

Do tátovy rodiny se máma přivdala jako devatenáctiletá, a ještě když ji měly za cizinku, vrhly se na ni dvě nejobávanější ženské z celého rodu, s nožem a práskajícím bičem. Máma se nedala. Chytla bič a trhla jím tak, že ta, která s ním před tím mávala, se jak dlouhá tak široká natáhla na zem. Ta s nožem se zarazila, a tak ji máma taky složila. Vypráví se, že obě útočnice dostaly od maminky

na mámu a máma odporuje: „Mladá holka přece musí chodit ven a vidět se s jinejma mladejma!“

„Tak Kalle je mladej, jo? Dyť je mu skoro třicet a je to starej vošoust! Romové po celým městě si vo tom cvrlikají a já bych nevěděl nic, kdyby to Lemini-Mari náhodou neuklouzlo... Taková hanba!“

„Nééé...“ naříká máma.

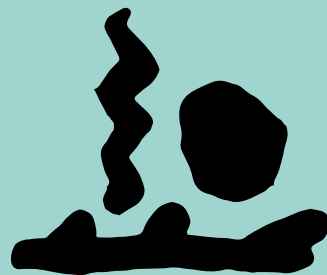
Nakouknu do ložnice a vidím Signe, jak tam strnule sedí se sklopenou hlavou. Táta rázně dokráčí až k ní.

„Signe, ty si sbalíš svejch pět švestek a před tímhle Kallem utečeš. Kdyby ses dostala mezi Viktorovce, z toho by nekoukalo nic dobrýho. Nebudou tě respektovat a ty seš přeci eště dítě. Ten Kalle je dávno dospělej chlap,“ vysvětluje táta důrazně. Otočí se, podívá se přísně na mámu a povídá: „Signe pojede k tvý sestře do Porvoo a zůstane tam, dokud se tu všechno nepřezene. Já svou dceru tomu starýmu kanci nedám, to teda ne.“

Signe odjíždí autobusem k naší světlé tetě. Teta jí chce v novém bydlišti zajistit místo na střední škole a pomáhá jí s učením. Mámina nejmladší sestra nemá vlastní děti a Signe měla vždycky ráda. Táta má proč být pyšný na svoji dceru, protože Signe se začíná v nové škole učit stejně dobře jako finské děti. Všechno se obrací k lepšímu.

I já se mám líp, co Signe odjela. Máma je na mě hodnější a ani mladší sestřička už v noci tolik nevrěští.

11. část KISKOLA

Mimino v jejím náručí se rozbrečí. Máma strne, jen oči má hrůzou vytřeštěné a začne se jí třást brada. Bleskne mi hlavou, že nesmí umřít. Jedním skokem jsem v koutě, popadnu prázdnou láhev od kořalky a ze všech sil praštím tátu flaškou zezadu do týla, až to zaduní. Zapotáčí se, pustí nůž, sesune se na kolena a chytne se za hlavu. Máma začne ječet.

„Holka nešťastná, cos to udělala?“

Přihlouple se na ni dívám.

Máma chytne tátu v podpaží a zvedne ho na židli.

„To je ale holka, tahle Memesa! Po kom asi bude?“ směje se táta a dívá se na mámu.

Během zimy se tátova nemoc den ze dne horší. Už nemůže chodit, stěžuje si na bolest na plicích a strašně kašle. Máma ho dovede k doktorovi a od tamtud ho pošlou do plicního sanatoria. Má stín na jedné plíci a v druhé díрку, nevíme, jestli se nám ještě vrátí.

Jednou v noci se vzbudím z nějakého snu, zamořtaná do teplých dek. Pootevřenými dveřmi vnika do ložnice kužel světla a z kuchyně je slyšet zpěv. Aleksi a Slzička tvrdě spí. Vstanu a kradu se do kuchyně ve spodním tričku a dlouhých spodkách. Je tam zima, na oknech je zvenku tlustá vrstva ledu a na podlahových lištách je vidět jinovatka. Máma sedí u jídelního stolu v dlouhé flanelové noční košili, před sebou má otevřenou Bibli a zlomeným

hlasem zpívá: „Přijď k Ježíši, už v mládí, ach.“ Tiše stojím ve dveřích do ložnice, dokud si mě máma nevšimne. Rozpláče se a pokouší se mluvit přes vzlyky.

„Jestlipak náš Viki umřel, když mě napadá takhle zpívat a číst Bibli?“

„Ale neumřel, zejtra zavoláš do nemocnice, teď půjdem spát.“ Pokusím se mámu obejmout a utěšit.

Máma s vypouklým břichem vstane ze židle a jde do ložnice. Zavřu Bibli a zhasnu ve světnici.

Ráno máma ohřívá na kamnech vodu a já se pokouším obkreslit z knížky komiksové hrdiny. Najednou někdo zabouchá na dveře.

„Tady policie.“

Spěchám se podívat z okna v ložnici a vidím zakrslého, vysušeného bílého chlápka, má zapadlé oči, rty tenké jako zářez do staré kůže, na sobě oblečení, které na něm visí. Na kostnaté hlavě má naraženou policejní čepici a krk má tenký jako oškubaný krocán.

„To je Rapi,“ houknu na mámu do kuchyně. Strážník Rapi je horlivý policajt a k jeho nejoblíbenějším zábavám patří domovní prohlídky v romských rodinách.

Máma se napřed lekne, ale pak nasadí rozhodný výraz. Vráti se do kuchyně, vyhrne si rukávy od živůtku a sundá z kamen hrnec s vodou. Přestanu kreslit a pozoruju mámu, která odemkne zámek, kopne do namrzlých dveří, až se rozletí, a s rozběhem vychrstne na policajta horkou vodu. Pak popadne smeták s dlouhou násadou a začne do chlapa bušit. Rapi si chrání hlavu rukama. Náš

Auto s rachotem nastartuje a vyjede obloukem ze dvora. Táta s Aleksim nosí poslední svazky opratí a postrojů na koňský povoz, Hupi se jim plete pod nohy. Já opodál hloubím v zemi jamky koňskou podkovou a nehodlám ani v nejmenším pomáhat při balení. Trucuju, protože se nechci stěhovat.

Aleksi už vyzvedl na povoz i Hupiho a drží ho pevně za obojek. Táta zavře dveře dřevníku a popohání mě. „Tak už pojd!“ Rychle naskočím, až když táta pobídne koně do chodu. Až do poslední chvíle se dívám za vrakem amerického bouráku a naším dvorem.

III. část
PATE
LANKAIN
GAS
..

„Pomoc, Rooso, Eilo, pojdte mi kurva pomoct, zlámal jsem si nohu!“

Zacpávám si oběma rukama pus, abych se nerozesmála nahlas. Uvažuju, že Bůh asi opravdu existuje.

Slunce, těhotné zlatem, leží ještě na hladině Patelského jezera, když se dunění letkisu roznese z tanečního parketu v lese ke stříškám, kde mlíkaři nechávají bandasky, do hájků i lesů. U parketu se schází čím dál víc lidí. Bílá děvčata přicházejí v letních šatech s namalovanými rty, v uších náušnice. Romky mají nařasené sukně, bílé halenky a dlouhé vlasy spletené do copů. Ranssiho si přichází poslechnout spousta Romů. Mezi nimi i naše rodina: táta, máma, Signe, Kalle a samozřejmě i Tygřice.

Stojíme u pódia ve svátečních šatech. Kromě nás tam čeká Kasperi, Velká Tuula, Lemin-Mari a Zrzka Saaga. Táta je v dobré náladě a rozpráví s ostatními mužskými. Já poslouchám, jak orchestr hraje, na sobě mám černou halenku a červenou plisovanou sukni, o něco kratší, než mají ostatní. Všechno korunuje červená mašle na copu.

Za zády mi stojí Lemin-Mari a Zrzka Saaga a s rukama založenýma na prsou pozorují nově přichozí. Mari kouká přes pódium na schůdky a najednou se zatváří překvapeně. Štouchne loktem Saagu.

„To se teda dějou věci! *Tikha!* Koukej, kdo sem jde!“ šeptá Lemin-Mari.

„No né, Černá Siiri!“ všimne si přichozí i Zrzka Saaga.

„Že sem ten lesní skřet trefí, dyť se z tý svý panelákový krabice skoro ani nehne.“

„To je hrůza, je tu celá smečka,“ pokračuje Saaga.

„Ty se ale vyšňořili.“

„Vzali i tu trhlou holku, co je jako kluk.“

Otočím se a pořádně se na ně zamračím, jim je to samozřejmě fuk.

„Ale i ten druhej, ten nejmladší kluk, je náakej zavostalej, jablko nepadá daleko od stromu,“ říká Lemin-Mari.

Když se Černá Siiri přiblíží, nasadí ženské nasládly úsměv.

„No Siiri, že tě taky člověk jednou někde vidí, i s dětma!“ pozdraví Lemin-Mari.

„Tak tak, šak se taky musíme číhnout na toho úžasnýho pěvce,“ odpovídá Siiri.

Směje se na celé kolo, pusou plnou zčernalých a zkažených koňských zubů. Všimnu si, že Signe a Kalle Siiriovcům tiše vyklidili pole. Starší děti Černé Siiri se rozptýlily v davu, ale Simppa se blíží ke mně i se svým třináctiletým bratrem Tenhem. Zní letkis a Kimpinenovic Ossi láká Siiri do kola. Řada tanečníků poskakuje uprostřed parketu a Černá Siiri se chechtá, až se jí třesou vysoko vyčesané vlasy. Ossi drží Siiri za pas, což některé Romy pohoršuje. Když se v tanečním sále objeví brácha Aleksi, začnou se bílé slečny chichotat, aby na sebe upozornily, ale Aleksi má v merku jenom jednu.

Soused Matti postává ve slušivém obleku u dveří. Krista vpluje dovnitř zavěšená do Lea, na rameni se jí houpe fotoaparát. V sále je slyšet smích a pije se tam kořalka. Některým se už lepší pramínky vlasů na zpocené obličej.

Pak se na pódium dostaví konferenciér. „Dámy a pánové, vážené obecenstvo! Přichází hlavní bod programu, chlapec tady od nás, černý král tanga: Rainer Grönlund!“ Všichni nadšeně tleskají, včetně mě. Vnadná prodavačka z kiosku se koketně nabízí před stojanem mikrofonu, když Ranssi vchází na pódium jak ředitel zeměkoule v tmavozeleném obleku s červenou hedvábnou kravatou. Na jedné noze má bílou botu a na druhé sádru. Do mikrofonu řekne: „Dobrý večer. Jako první zahrajeme Hvězdy to řeknou.“

Lidi začínají tancovat. Táta zkušeně vede mámu po parketu a lehkým krokem se točí v kole. Velký běloch atletického vzezření si jde pro zrzavou dívku, ale Aleksi ji stihne popadnout v pase a vnoří se do tanečního reje. Dívka je krásná jako obrázek, podobá se Grace Kelly.

Ke mně se sebevědomě přiblíží Manne. „Pojď tancovat.“

„Já netancuju,“ odpovím.

„Jen pojď!“ Manne mě chytne za paži.

„Nepůjdu, jdi si pro nějakou gádžovku!“ Vytrhnu se mu.

„Ty mě přece nemůžeš jenom tak vodmítnout,“ trvá Manne tvrdošijně na svém.

„Ale můžu,“ řeknu neomalenež. Zatahám za rukáv Simppu a syкну: „Jdem pryč.“

Proplétáme se mezi tančícími páry ven, Manne zůstává bezradně stát na parketu, zatímco opodál se pohoršují Lemin-Mari a Zrzka Saaga. Na dvoře stojí policejní auto a v něm sedí tři policajti. Z auta vystoupí Rapi v civilu a s vycházkovou holí cupitá ke schůdkům do sálu. Já a Simppa jdeme na břeh. Ranssiho hlas se nese přes stříbrnou vodu na protější břehy, tam, kde se do klidného sobotního večera vznáší kouř z komínů saunových domečků u letních chat.

„Kdybych tak měla takovýho bráchu, jako je Ranssi,“ říká Simppa.

„Vždyť máš fajn bráchu,“ zkusím to.

„Já jim vůbec nerozumím, tak strašně nenávidí Viktorovce. A Tenho je jakej je, primus zvláštní školy. Ale víš ty co, já to ještě v tomhle životě někam dotáhnu, dál než všichni ostatní dohromady. Nebude to trvat ani dva roky a budu tu nejbohatší ze všech Romů. Opatřím si dům, kde bude strašně moc oken, podlahy s parketama a kuchyň v americkém stylu.“

„Jak si můžeš bejt tak jistá tím, co bude? Já nemám páru ani o tom, co chci,“ divím se.

„Víš co, lidi vůbec neví, jaká jsem, možná nechci, aby si ze mě ostatní udělali hadr na podlahu.“

Simppa hodí vajgla do jezera, vydloubne z hlíny oblázek a začne házet žabky. Ranssi zpívá o osudu a o tom, jak se mu nedá vyhnout. Život jde někdy jinak, než by člověk chtěl. Simppa hodí ještě jednou. Kamínek se potopí, klesne někam do hloubky.

Mezitím si Aleksi položí při tanci tvář do zrzavých vlasů své tanečnice. Manne tancuje s prodavačkou

Táta začne zpívat a tancovat po dvoře. Nohy si pamatují kroky a oči mu svítí, jako by před sebou viděl luxusní hotel, bílé ubrusy a lustry. Pak se rozkašle a s hekáním se posadí na schůdky u seníku.

„No, takhle ten čas utíká.“

V pokojíku v podkroví mě Ranssi učí, jak se žehlí kalhoty. Na stolku je deka a prostěradlo a v kbelíku plave hadr z gázy. Držím těžkou žehličku, když mi Ranssi předvádí puky na tmavozelených kalhotách.

„Takhle dáš kalhoty na stůl, vyždímáš hadřík skoro do sucha a pak je vyžehlíš podle toho, jak se tam rýsujou puky od minula. Musej bejt vostřý jak břitva.“

Podá mi kalhoty a já zápasím s těžkou žehličkou. Za chvíli se vrátí, aby zkontroloval, jak mi to jde.

„Tak ukaž,“ říká a natahuje ruku.

„Eště to nemám hotový, je to strašně těžký.“

„Puky jsou nakřivo, ty krávo blbá! Tady je to nakřivo!“ řve Ranssi, když si prohlíží nohavice.

„No tak si to vyžehli sám!“ vykřiknu naštvaně.

V tu chvíli mi Ranssi vlepí takovou facku, že mi vhrknou slzy do očí. Chytne žehličku a v tu ránu jsem pryč. Utíkám po schodech dolů. Tvář mi po facce jen hoří a zvoní mi v uších, jdu do kuchyně, kde si máma utírá ruce do zástěry.

„Tos mu ty kalhoty vyžehlila rychle.“

„Nic jsem nevyžehlila, neuměla jsem to správně,“ zamumlám a kaboním se na mámu.

„No už by ses to měla naučit, taková velká holka,“ hubuje mě máma. „Tak jdi aspoň pro vejce, ať nakrmíme děti!“

„Klukům nikdy o nic neřekneš, všechno musím dělat já!“ třesu se vzteky.

„No, kluci jsou kluci,“ pousměje se máma klidně.

Tehdy mi rupnou nervy a praštím mámu pěstí do obličeje. Překvapeně se sveze na židli a položí si ruku na tvář.

„Helemese, tohle dítě mě bude mlátit.“

Zároveň mě někdo popadne za ruku. Cítím silné lupnutí, zapotácím se a před očima se mi na chvíli zatmí. Ranssi mě udeřil do zátylku.

„Ty seš ale vodpornej fakan, když si dovolíš praštit mámu, co máš hergot za problém?“

Vyšklubnu se mu a nenávidně koukám na něj i na mámu.

„Vás mám vobskakovat! Roosa pořád jenom ,moji chlapečci, moji synáčekové! Vy jste svatý a já jsem sakra jenom vaše zatracená služka a votrok!“

„Dobrej bože, ty to nemáš v hlavě v pořádku! Co jsem komu provedla, že musím mít vyšinitou dceru?“ křičí máma.

Prásknu za sebou dveřmi tak, až se kuchyňská okna otřesou a štráduju si to do kurníku, abych si vylila zlost.

Slepice mi kdákají u nohou, když si svlíknu vínovou teplákovou bundu. Vyberu v šeru kurníku vejce ze slámy a naskládám je do bundy, několik

LUMBERG
KIBBA

吳

ČERINÝ
MOTÝL

Z finského originálu Musta perhonen, prvního dílu trilogie Memesa (Memesa-trilogia, Turku, 2011), přeložila Viola Parente-Čapková.

Odpovědná redaktorka — Karolína Ryvolová

Redakce překladu — Lenka Fárová

Korektura češtiny — Barbora Vilímová

Grafická úprava a sazba písmy Svět Kniha (Luigi Gorlero) a Trans Sans (Matyáš Machat) — Čumlivski&Horváth

Praha 2024

Počet stran — 160

Vydalo Nakladatelství KHER

KHER, z. s., Veverkova 1172/33, 170 00 Praha 7

ISBN 978-80-87780-45-9

www.kher.cz

nakladatelstvi@kher.cz

facebook.com/nakladatelstvikher

instagram.com/nakladatelstvikher

kher